



Hästhållningen i Ängelholms kommun – ur hästens välfärdsperspektiv

Horse keeping in the community of Ängelholm –
from the perspective of the horse's welfare

av

Elisabeth Kemstedt

Institutionen för husdjurens
utfodring och vård

Examensarbete 326
30 hp D-nivå

Swedish University of Agricultural Science
Department of Animal Nutrition and Management

Uppsala 2010



Hästhållningen i Ängelholms kommun – ur hästens välfärds perspektiv

Horse keeping in the community of Ängelholm –
from the perspective of the horse's welfare

av

Elisabeth Kemstedt

Handledare: Catharina Svala, Lantbrukets byggnadsteknik

Examinator: Jan Erik Lindberg, Husdjurens utfodring och vård

Nyckelord: Hästhållning, beteende, välfärd, boxsystem, avvänjning

Institutionen för husdjurens
utfodring och vård

Examensarbete 326
30 hp D-nivå
Kurskod: EX0326

Swedish University of Agricultural Science
Department of Animal Nutrition and Management

Uppsala 2010

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Summary	4
Sammanfattning	5
Inledning	6
Vad är god djurvelfärd?	7
<i>Djurvelfärd – en subjektiv bedömning</i>	7
<i>Fem olika etiska synsätt på djur</i>	8
Hästen i det fria och i fångenskap	9
<i>Vad är viktigt för hästen?</i>	10
Olika system för hästhållning	11
<i>Individuellt</i>	11
<i>Grupp</i>	11
<i>Skaderisk för hästen</i>	11
Avvänjning	12
<i>Regelverk och djurskyddsbestämmelser</i>	13
Material och metod	14
Resultat	15
System för hästhållning	15
<i>Rastningsförfarande</i>	15
<i>Avvänjning</i>	16
Diskussion	17
Slutsats	19
Referenser	20
Bilaga 1 Intervjuformulär	23

Summary

An interview study of horsemanship has been conducted in the community of Ängelholm. The study is part of a larger project, where a further four students who are writing their thesis' have conducted interviews in Lerum, Hässleholm, Nyköping and Enköping, a total of 52 horse holders in 5 different communities. The collective results are summarised in "Hur hålls hästarna i Sverige och vilka är motiven" by Catharina Svala. The purpose of this larger report has been to examine why Swedish horsemanship is the way it is today through communication with the various horse holders. The thesis will become the basis for a further study where proposals can be put forward on how horsemanship can be better adjusted to suit the need of both the horses and the horseholders and with less effect on the environment, in a dialog with the horseholders and the planning department.

From the interviews conducted in the community of Ängelholm, the answers surrounding the methods and techniques used for weaning and systems for horse keeping from an animal welfare point of view are highlighted. How the term animal welfare should be described and defined has long been a topic of discussion between researchers and society and the answer is not one of objective terms. The results showed that single box systems are by far the dominating system for holding horses. This system was also propagated as the only system for housing competitive horses due to the risk of injuries to the horses. These arguments were put firmer forth by those whose economy was a larger part of the equation. Some horse holders commented that it wasn't possible to do it any other way than with single boxes. "*The stables have been like that for the past fifty years*". A few commented that the risk of injury to the workers was also accounted for when choosing the system.

The biggest problem in horse holding evident in the interviews was lack of knowledge and lack of competence from *others* who have horses. Much revolved around that others do things in the wrong ways. Ideas of how the future of horse holding might be like veered towards loose house systems, an alternative which could benefit mares, foals and young horses. Other positive aspects were that it would be an easier system for the handlers to manage due to being able to gather the dung using tractors.

The horses in Ängelholm seem mainly to be handled by people who regard themselves to be "horse people". After conducting these interviews it appears that strong traditions are the main force in limiting development and therefore the biggest problem in horsemanship. There is a large amount of knowledge and research on alternative methods for horse holding with more beneficial effects on the horses' psychological wellbeing which could be adopted by horse holders. Unfortunately, lack of interest in these new methods from the horse holders themselves may be the main problem. Values which do not grow themselves but are instead imposed upon from outside influences will always be opposed. The limitations for changing a system is often the unwillingness of those involved to change. Thus it is important to change this, not least in the case of horse holders. Apparently there is not as much thought given to change, as there is given to the opinion that too many others don't know how things should be done. There is already a will to form loose housing systems, and maybe that will could drive people to aim for a horsemanship more natural for the horses, and which is also more practical for the horse holders.

Sammanfattning

En intervjustudie av hästhållningen gjordes i Ängelholms kommun i Skåne län. Studien är en del av ett större projekt, där ytterligare fyra studenter som skriver examensarbete har genomfört intervjuer i Lerum, Hässleholm, Nyköping och Enköping, sammanlagt 52 hästhållare i fem olika kommuner. Resultaten presenteras sammanfattade i rapporten "Hur hålls hästarna i Sverige och vilka är motiven" av Catharina Svala. Rapportens syfte har varit att genom kommunikation med hästhållare söka kunskap om varför verkligheten ser ut som den gör i svensk hästhållning. Examensarbetena är tänkta att ligga till grund för en vidare studie där förslag kan tas fram på hur hästhållningen kan bli bättre anpassad till såväl hästens som människans behov med mindre miljöpåverkan, i dialog med jordbruket och samhällsplaneringen.

Från intervjuerna gjorda i Ängelholms kommun har svaren kring de metoder och tekniker som används för avvänjning och system för hästhållning belysts ur ett djurvälståndsperspektiv. Hur begreppet djurvälstånd ska beskrivas och definieras har länge varit ett omdiskuterat ämne emellan forskare och lekmän, vilket gör att svaret inte är subjektivt.

Resultaten visar på att enboxsystem var ett klart dominerade system för hållandet av hästar. Denna typ av system förespråkades även som det enda fungerande systemet vid inhysning av tävlingshästar på grund av risken för skador på hästarna. Argumenten tycktes förekomma tydligast hos de människor där ekonomi tar en större del av helhetsbilden. Några uttryckte sig att det inte går att göra på något annat sätt, "*Stallet har sett ut så de senaste femtio åren*". Flertalet angav att risken för skador på människor även var en bakomliggande orsak för valt system.

Det största problemet inom hästhållningen som framkom från intervjuerna föreföll vara okunskap och brist på kompetens hos *andra* som har häst. Mycket kretsade kring att andra inte gjorde rätt. Tankar kring hur det skulle kunna se ut i framtiden styrde mot lösdrift, ett alternativt som skulle gynna ston, föl och unghästar. Andra positiva aspekter var att det skulle vara smidigt för skötaren - då man kan mocka med traktor.

Hästnäringen i Ängelholms kommun tycks drivas i stor utsträckning av människor som ser sig själva som "hästfolk". Efter genomförd intervjustudie, är det enligt mig starka traditioner som begränsar utvecklingen och således det största problemet inom hästvärlden. Det finns stora mängder av kunskap och forskning om alternativa metoder för hästhållning med mer gynnsamma effekter på hästarnas psykologiska välbefinnande att inhämta. Tyvärr är det kanske brist på intresse hos hästhållare att ta till sig dessa nya idéer som är det huvudsakliga problemet.

Värderingar som inte växer fram inifrån utan påtvingas av regleringar utifrån kommer alltid att bli motarbetade. Möjligheterna till förändring av ett system är oftast begränsad av berörda parter vilja att förändras. Viktigast är då att påverka detta, inte minst i detta fall. Det verkar i hästnäringen inte finnas så mycket tankar om förändring som det finns tankar om att allt för många inte vet hur saker skall gå till. Om förändring skall ske, sker den lättast i riktning mot lösdrift för i denna riktning finns det vilja, en vilja som kan få styrsel av krafterna som siktar på en hästhållning mer naturlig för hästen, och som även är praktisk tillämplig för människan.

Inledning

Som examensarbete i husdjursvetenskap har jag tittat på hästhållning i Ängelholms kommun. Detta arbete har varit en del av ett större projekt under ledning av Catharina Svala vid institutionen för lantbrukets byggnadsteknik, Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp. Ytterligare fyra studenter har genomfört intervjuer i Lerum, Hässleholm, Nyköping och Enköping. Dessa presenteras sammanfattande i "Hur hålls hästarna i Sverige och vilka är motiven" av Catharina Svala och slutrapporten finns att hämta via Jordbruksverkets hemsida på följande webbadress; <http://www.sjv.se/download/18.78be32b411dd24541d28000526273/slutrapport.08.hur.h%C3%A5lls.h%C3%A4starna.SLU.pdf>

Syftet med Svalas projekt har varit att genom kommunikation med hästhållare reda ut hur hästar hålls i praktiken och hur de resonerar kring sin hästhållning. Arbetet syftar till att väcka frågor för fortsatt utredning och forskning.

Jag har med mitt arbete velat få en överblick över olika tekniker för och synsätt på - avväjning, hästhållning och socialisering av hästar i Ängelholms kommun. Utifrån gjorda intervjuer har jag fördjupat mig i detta och diskuterar också runt huruvida eventuella etiska synsätt kring djurvälstånd hos hästhållarna påverkar deras val i metoder av hästhållning och avväjning.

Jordbruksverket kommer att införa nya regler i djurskyddsföreskrifterna som träder ikraft år 2009 och 2010 som bland annat säger att hästar ska få sitt behov av social kontakt tillgodosett. Det första förslaget från Djurskyddsmyndigheten (en myndighet som lades ner 2007) framhöll att hästar måste få sitt sociala behov tillgodosett av artfränder vilket väckte stor känsloladdad debatt i Sverige. Många verkade ta förslaget som kritik riktat mot vår "status" som människa i samhället genom att säga; Varför får då gamla människor sitta ensamma? Ska hästars välfärd prioriteras framför människans? Samhällets reaktioner är ett bra sätt att öppna upp en debatt om hur vi värderar liv, djurens liv och vårt. Det handlar om moral och etik. Människan har till skillnad från djuren förmågan till moralisk reflektion och varje enskild individ kan använda moralen som hjälp till att fatta beslut och handlingsätt (Sandø *et al.*, 1997).

Syfte: Att utifrån ett djurvälståndsperspektiv studera de metoder och tekniker som väljs för avväjning och val av system för hästhållning i Ängelholms kommun.

Vad är god djurvälstånd?

I olika miljöer utsätts hästen för olika påfrestningar.



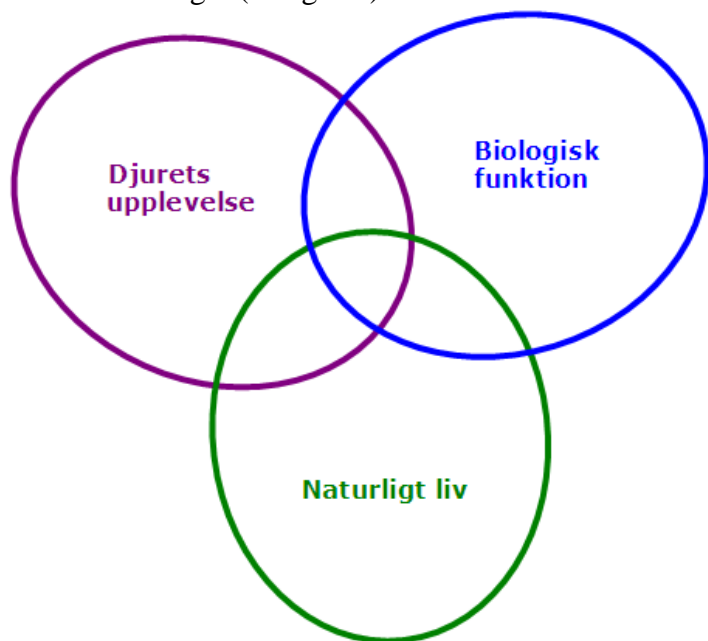
Bild 1. En sporthäst i träning.



Bild 2. Hästar ute i hagen på vintern.

Djurvälstånd – en subjektiv bedömning

Debatten om hur välfärd i samband med djur ska definieras har pågått länge emellan forskare. För att kunna förstå vilka följder dessa teorier eventuellt kan få på det svenska djurskyddet måste vi titta på vad som definierar djurvälstånd. Det går att kategorisera synen på djurvälstånd i tre olika huvudinriktningar (se figur 1) menar Duncan & Fraser (1997).



Figur 1. Begreppet djurvälstånd baseras på en subjektiv bedömning.

- **Djurets subjektiva upplevelse av sin situation är det som i första hand ska räknas när djurvälstånd ska bedömas.** Valfärden hos ett djur är beroende av att det inte har sjukdomar som påverkar dess känslor. Alla individer hanterar stress olika, vissa är mer benägna att utveckla sjukdomar när de inte kan kontrollera sin miljö, det är alltså individens upplevelse av situationen som avgör stresstillståndet.
- **Djurets möjlighet att ha ett naturligt liv.** Det ekologiska lantbruket fokuserar på att djuren ska leva ett naturligt liv och på så sätt uppleva ett välbefinnande. Syftet är att välfärd föreligger när djuret är i balans och harmoni med sin omgivning.
- **Djurets biologiska funktion är det som betyder mest för välfärden.** Nyckelorden är god hälsa, hög avkastning och produktion (Duncan & Fraser, 1997).

Svårigheten med att definiera djurvälstånd är att det innehåller så många aspekter; kunskap, förståelse, medkänsla, värderingar etc. Vetenskap och etik går inte alltid hand i hand. Debatten om djurvälstånd tar avstamp i flera skilda vetenskaper såsom; etik, ekonomi samt psykologi. Broom (1996) ger djuren känslor genom att säga *”welfare varies on a scale from good to very poor and welfare can be assessed scientifically provided that an adequate range of measures is used. These measures include physiological responses, behaviour, immunological systems and feelings such as pain, fear and pleasure”*.

Dawkins (2004) poängterar att för att göra en bedömning av ett djurs välfärd så bör man ställa sig två frågor: Är djuren friska? Har djuren det de vill ha? Han anser till och med att begreppet välfärd innefattar mer än bara fysisk hälsa, nämligen även mental hälsa. För att finna de bästa svaren på dessa frågor måste djurens beteende studeras. Vilka naturliga behov har djuren?

Veterinärvården bygger på att djur har förmåga att känna och uppfatta smärta och lidande. Enligt Algiers (2001) är det nödvändigt att se just till individen, eftersom gränsen mellan fysiologi och patologi är hårfin. *”Det går inte att enbart mäta en fysiologisk parameter för att få ett objektivt mått på stressreaktionen utan hänsyn måste tas till individens personlighet”*.

Numera påpekar vissa forskare att enbart regler för stallar och utfodring inte räcker, man måste studera djuret för att kunna säga något om deras välfärd (Broom, 1996). Enligt Keeling (1996) blir även livskvalitet och välbefinnande centrala begrepp. Variabler som förstås är svåra att kvantifiera objektivt.

Fem olika etiska synsätt på djur

Mycket i dagens samhälle bygger på att vi har åtagit oss skyldigheter att ta hand om våra husdjur. Hur vi sedan behandlar djuren kan skilja sig på grund av olika etiska synsätt (Sandø *et al.*, 1997).

Det relationsetiska synsättet

Det här synsättet innebär att vissa djur anses mer värda än andra. Det är relationen mellan djuret och människan som avgör om vi har skyldigheter eller inte. Hästar som lever nära människor anses därför ha större rättigheter än t.ex. grisar som används i livsmedelsindustrin.

Det utilitaristiska synsättet

Detta synsätt fokuserar på handlingars konsekvenser och är alltså strikt opersonlig, allas intresse har betydelse- även djurens. Alla djur ska skyddas mot onödigt lidande och kunna få utlopp för de beteende de har behov av. Djurskyddet i Sverige bygger mycket på det här synsättet, vi strävar efter att behandla djuren bra när de lever.

Respekt för naturen

Här ska naturen få ha sin gång och vi människor ska inte komma in och ändra på någonting. Avel och manipulation med djurarter är inte acceptabelt.

Det kontraktsetiska synsättet

Vi har alla egna intressen och vill fullfölja dem. Grunden i det här synsättet ligger i att vi skapar kontrakt med varandra och det medför etiska förpliktelser. Djur kan inte uttrycka sin åsikt och på det sättet skapa kontrakt med en människa, därför är det acceptabelt med uppfödning av djur för människans intressen.

Det rättighetsetiska synsättet

Djuren ges rätt till att leva, rätt till frihet och rätt till ett naturligt beteende. Det gäller alltså inte bara att sträva efter att behandla djuren bra, utan djuren ska även ges rättigheter.

Djurskyddslagen innehåller grundläggande bestämmelser om hur djur ska hållas samt behandlas. Etik handlar om värderingar för hållandet av djur. Olika förhållningssätt gentemot djur kan påverka sättet man håller dem på. Har man dem för sällskaps skull? Av ekonomiska intressen? För hobby och rekreation? Förhållandet mellan människor och djur får en annan innebörd när man ser det från djurets perspektiv.

Waiblinger *et al.* (2006) diskuterar ämnet i artikeln "Assessing the human-animal relationship in farmed animals" och framhåller att för djur representerar människor främst: byte, rovdjur och en del av miljön (utan att för den skull vara del i den sociala strukturen eller föremål för uppmärksamhet på annat sätt). Ibland kanske artskillnaderna inte ens uppfattas i relationen. Det senaste gäller handuppfödda djur som vuxit upp utan större kontakt med medlemmar av sin egen art. Författarna tar även upp emotionella perceptioner som människor skapar hos djuren; rädsla (avståndstagande, stressreaktioner), neutral (varken negativt eller positiv) och positiv sinnesstämning (belöning).

Hästen i det fria och i fångenskap

Domesticering av husdjur är en biologisk process där ändring av genetiskt arv kan ge förändringar i djurets utseende, inre fysiologi och beteende. Djuret anpassas för att passa människans behov bättre. Bland andra har Duncan *et al.* (1978) visat att domesticeringen knappast ändrat beteenderepertoaren. Likheterna innebär att vi måste utgå från att husdjuren har ungefär samma behov och naturliga beteenden som sina vilda förfäder. En stor omvandling av djurhållning har gjorts utan att man alltid tagit hänsyn till detta. Följaktligen skapar många djurmiljöer stress och störda beteenden hos djuren.

Vad är viktigt för hästen?

- Hästen är ett flockdjur med stort behov av social kontakt - Hästar socialiserar sig genom att putsa varandra.
- Hästen är en grovfoderomvandlare – I det fria betar hästen 16-20 h om dygnet, längsta uppehållet är 3-4 h.
- Hästen är ett flyktdjur – Behov av miljö fri från rädsla och stress.
- Hästen har ett rörelsebehov – I det fria går hästen alltid och äter.
- Bra människo-djurförhållande – Negativ förstärkning skapar stress och rädslobeteenden.

Genom domesticering har förändringar av hästens naturliga förutsättningar fått stor påverkan på dess beteende. Med ett ursprung från ett strövande, flocklevande liv som gräsätare i en omgivning full av svårigheter har hästen kvar drifter som nu kan ge upphov till frustration. En häst i det fria rör sig i stabila grupper över stora landområden och tillbringar 16-20 timmar per dag betandes (Henderson, 2007). Att uppskatta välfärd som helhet kan stöta på problem p.g.a. att man ofta ser på rena överlevnadsmått. En beräknad näringsriktig fodergiva, behöver inte vara tillräckligt för att uppfylla djurets behov av "beteendet äta". Svårigheter till anpassning i denna nya miljö har många gånger satts som hypotes i undersökningar kring utvecklandet av stereotypier.

Stereotypa beteenden är fixa, upprepas om och om igen och saknar uppenbar funktion för hästen. Två huvudgrupper av stereotypier ses; orala stereotyper med krubbitning och luftsnappning samt (icke orala) som vävning då hästen gungar med huvudet fram och tillbaka, ofta över kanten på boxen. Ett annat exempel är boxvandring. Krubbitning förfaller associerad med magsyrenivåer och är möjligen ett sätt att reglera dessa. I en studie av Nicol (2000) sågs större tendens till krubbitning hos hästar som fick kraftfoder jämfört med en grupp som fick 8 kg hö per dag. En annan studie visade positiv effekt på krubbitning när kraftfoder gavs tillsammans med behandling med virginiamycin som ökar pH i magen (Johnson *et al.*, 1998). Det har föreslagits att krubbitning påverkar salivutsöndringen som har en buffrande effekt (Nicol, 1999). Krubbitning är också associerat med slitage på tänder och vävning och boxvandring orsakar slitage på hovar och muskelutmattning (Cooper, 1998). Vävning har associerats med social isolering; en studie av Cooper *et al.* (1999) visar minskad tendens till vävning när hästen får större möjligheter till visuell kontakt med andra hästar. Vävning skulle kunna vara en respons på förpassningen till stalllets begränsningar och svårigheterna att få utlopp för motivationen att återuppta social kontakt med andra hästar (Nicol, 1999). I en studie av MacAffee *et al.* (2002) som löpte över 6 veckor upphörde vävning helt hos hästar som fick speglar installerade i stallet.

Tidigare antogs att hästar kunde "lära sig" stereotypier av varandra men studier har inte kunnat stödja denna hypotes (Nicol, 2000). En hypotes med stort inflytande är att stereotyper är ett sätt för hästen att klara av stress under fångenskapens onaturliga omständigheter men denna har varit svår att fastlägga i studier. Sammanfattningsvis har social isolering och utfodring med energirikt foder utan tillgång till fiberrikt bete befunnits vara de främsta faktorerna associerade med dessa stereotypier (Cooper *et al.*, 2005). Att få en etablerad stereotypi hos en häst att upphöra har visats vara mycket svårt (Nicol, 2000).

Olika system för hästhållning

I djurskyddslagen (1988:534) står det bland annat följande:

- *Djur ska ha tillräckligt med utrymme och skydd samt hållas rena (3 §)*
- *God djurmiljö – främja hälsan och kunna bete sig naturligt (4 §)*
- *Djur skall behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande o sjukdom (2 §)*

Enligt Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (DFS 2007:6) är det från och med den 1 augusti 2010 inte tillåtet att hålla hästar bundna i spilta mer än 16 timmar per dygn. Regler kring hästars rörelsemönster träder då också i kraft som säger att hästar normalt sett ska dagligen ges möjlighet att röra sig fritt i sina naturliga gångarter.

Vilket val av inhysningssystem som väljs för stallperioden beror på en mängd olika faktorer (Ventorp & Michanek, 2001). Förr i tiden var det mest praktiskt och ekonomiskt hållbart att hålla hästar uppbundna i stall efter arbetets gång. Tillgången till mark var knaper och behövdes för livsmedelsproduktion samt att skötsel och utfodring av hästarna fungerade effektivt när de hölls i spiltor. Idag används inte hästarna på samma sätt och nu finns även möjligheter och resurser att hålla hästar på ett sådant sätt som kan anpassas efter hästens behov.

Individuellt

System för individuellt hållna hästar är spilta och enhästbox inne/ute. Benämningen utebox används då hästen kan hålla huvudet utanför boxen och titta på omvärlden samt att luftflödet gör att det nästintill råder utomhusklimat (Ventorp & Michanek, 2001). Lufthygienen är som regel bättre. Det finns även enhästboxar som kan vara anslutna direkt till en rastgård vilket gör att hästarna själva kan avgöra när de vill vara ute eller inne.

Grupp

De främsta systemen för gruppållna hästar är som regel gruppbox inne/ute och ligghall (utegång) (Ventorp & Michanek, 2001). I en gruppbox sker utfodringen i boxen och även gruppboxar kan vara anslutna till rasthagar. Vid utegång har hästarna tillgång till stora inhägnade ytor samt en ligghall för skydd mot vind och regn. Ett system som möjliggör ökad rörelse för hästar kallas ”aktivt stall” (active stable). I utelösdriften finns det olika stationer för mat, vatten och ligghall som gör att hästarna utrustade med transponders kan röra sig hela tiden mellan de olika platserna. Kraftfodergivorna styrs genom att varje enskild häst kan identifieras genom sin transponder. Gruppållning med utegång är det system som bäst är anpassat efter hästens behov.

Skaderisk för hästen

Vilken påverkan systemet för hästhållning har på skaderisken för hästen är inte helt tydlig. I en studie av Knubben *et al.* (2008) kunde inte risken för bit- och sparkskador kopplas signifikant till systemet för hästhållningen. Däremot var en förändring i systemet associerad med en ökad risk. Studier har visat att introduktion av en ny häst i en stabil grupp bör ske successivt och försiktigt (Kurz *et al.*, 2000; Knubben *et al.*, 2008) och att en väletablerad hierarki i flocken är en förutsättning för en låg skadeincidens (Mills *et al.*, 1999; Knubben *et al.*, 2008).

Aggressivt och skadande beteende hästar emellan beror ofta på osäkerhet och dåligt etablerade relationer och ses sällan i flockar som kan röra sig fritt. Det har även i flera studier visats att skaderisken för människor är mer relaterat till mängd och frekvens av interaktion med häst än med kompetensnivå (Hausberger *et al.*, 2008). Det är alltså med dagens kunskap och utbildningsmetoder svårt att via erfarenhet undvika skador. Vetenskapligt vet vi också väldigt lite om hur man bör närma sig en okänd häst samt att ridning är en av de farligaste rekreationssporterna (Hausberger *et al.*, 2008).

Avvänjning

I djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (DFS 2007:6) om hästhållning L101, står det följande om avvänjning av föl:

Du bör inte vänja av ditt föl före att det är 5 månader gammalt. När du ska vänja av ditt föl kan du använda något av följande sätt:

- Naturlig avvänjning, dvs. fölet får gå med stoet ända till dess att stoet inte längre tillåter att fölet diar.
- Stegvis avvänjning, dvs. under en del av dygnet får fölet vistas med andra föl eller i ett utrymme bredvid stoet. Resten av dygnet får fölet fortfarande gå med stoet.
- Avvänjning med hjälp av fölgrupp, dvs. fölet går direkt från stoet till en grupp med föl som den känner igen.

Icke domesticerade hästar lever i flock med en hingst tillsammans med ston och föl, de har inget revir utan vandrar fritt över stora områden. Ungstona utvandrar vid 1-3 års ålder och sammansluter med en ny flock, unghingstar lämnar flocken vid en ålder av 2-4 år och bildar då en "ungkarlsflock". Unghingsten blir stark nog att skaffa egen flock vid en ålder överstigande 5 år. Vilda hästar avvänjer fölen vid 8-9 månader. Stona är dräktiga i 11 månader (Boyd & Keiper, 2005). Under naturliga omständigheter antas det att ett sto skapar band till fölet kort efter födseln medan bandet från fölet till stoet uppkommer under de närmaste 2-3 dagarna efter födseln (Tyler, 1972). Från 2 till 3 månaders ålder minskar graden av interaktion mellan fölet och stoet och tiden tillbringad med andra föl ökar. Vid avvänjning formas band primärt syskon emellan, även efter avvänjningen kan fölet och stoet ha kvar en nära relation och fölet stannar ofta kvar i samma grupp tills det blir könsmoget.

Under domesticerade förhållanden har avvänjningen identifierats som en potentiell källa till psykologisk, fysisk och nutritionell påfrestning (Nicol, 1999). Det är en tid när fölet erfar en eller flera av följande förändringar; berövande av modern, social isolering, sociala och miljömässiga förändringar, intensifierad mänsklig kontakt samt plötsliga förändringar i kosten.

Avvänjning inom hästnäringen sker oftast mellan 4 och 6 månader med exakt tidpunkt beroende på mognaden hos fölet och omständigheter och preferenser hos uppfödaren (Holland, 1996). Avvänjning kan ske abrupt eller successivt. Vid abrupt avvänjning placeras fölet och stoet isolerade från varandra; ibland i stall, ibland i paddock. Om avvänjningen sker successivt isoleras fölet ett ökande antal timmar varje dag. Metoder finns också där två eller flera föl avvänjs tillsammans - de placeras då isolerade från ston i en avgränsning. En annan variant som också tillåter social kontakt under processen är "intervallavvänjning". Enligt denna modell används en

grupp med sto och föl där sto efter sto successivt tas bort ifrån gruppen - ston från de äldsta fölen tas bort först. På detta sätt bibehålls till större grad en miljö med bekanta jämnåriga och ston. Water *et al.* (2002) har visat att ålder vid avvänjning inte var signifikant associerat med utvecklande av stereotypier, tekniken använd vid avvänjning föreföll mer viktigt. I linje med detta visar en studie av Waran *et al.* (2008) att föl verkar svara bäst på en successiv avvänjning innefattande social kontakt och i val av metod är det nödvändigt att värdera kompatibiliteten individer emellan så att föl inte utsätts för aggression och social tävlan genom olämplig gruppering.

Hållande av unga hästar i grupp tycks också underlätta kontakten med tränaren. Unga hästar hållna i grupp presterade bättre resultat under träning och bet tränaren mindre frekvent (Sondergaard *et al.*, 2004). Däremot kunde inte Water *et al.* (2002) visa att avvänjning i grupp var tillräckligt i sig för att minska risk för utvecklande av stereotypier. Hästhållning i stall efter avvänjning medförde ökad risk för utvecklandet av stereotypier jämfört med hållning i paddock.

Gruppens sammansättning, förloppet då den sätts samman och möjligheterna till kommunikation är rimligen viktiga faktorer för en välfungerande grupp. Det är viktigt att identifiera faktorer i det för fölet väldigt onaturliga avvänjningsförloppet som särskilt stör utveckling av orala beteenden och härmed bakomliggande psykologi. Water *et al.* (2002) såg att hästar som fick kraftfoder efter avvänjning löpte större risk att utveckla krubbitning. Det noterades också i samma studie att byte av fodersort bör påbörjas innan avvänjning för att minska utvecklandet av stereotypier - möjligen minskar närheten till modern rädslan för den nya födan. Liknande resultat noterades i en studie av Nicol *et al.* (2005) att hästar som utfodras med fett- och fiberrik diet efter avvänjning uppvisar mindre stress.

Regelverk och djurskyddsbestämmelser

År 2004 genomförde Statistiska centralbyrån (SCB) en undersökning åt Jordbruksverket som visade att det fanns det ca 271 000 hästar i Sverige. Hästhållningen som dominerade var nyttjande för fritidsändamål. Alla hästar i Europa ska sedan 2006 enligt 14 § Statens Jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 1994:82) ha ett hästpass. Detta beskriver hästens identitet och ursprung samt eventuell historik i veterinärvård. Uppgifter samlas i enskilda register hos ras- och avelsföreningar. Idag saknas det ett centralt register för hästar, vilket gör det svårt att veta hur många hästar som faktiskt existerar i Sverige.

Hästhållning finns reglerat i olika regelverk. De grundläggande bestämmelserna om hur djur ska skötas finns i Djurskyddslagen (1988:534) och djurskyddsförordningen (1988:539). I Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om djurhållning inom lantbruket, (DFS 2004:17 L 100), finns mer detaljerade regler. De allmänna råden kan enbart ses som rekommendationer för hur en god djurhållning ska se ut, en djurägare kan alltså inte bli åtalad för att ha brutit mot dem.

För vissa verksamheter med häst krävs tillstånd som söks hos länsstyrelsen, följande grupper berörs; all ridskoleverksamhet, all yrkesmässig verksamhet ska ha tillstånd oavsett antal hästar, hållande av 10 eller fler hästar äldre än 24 månader, uppfödning av 4 eller fler hästar per år, upplåtning av 4 eller fler hästar per år t.ex. turridningsverksamhet, försäljning av 4 eller fler hästar per år från egen uppfödning, försäljning 4 eller fler hästar per år från annans uppfödning, förvaring eller utfodring 4 eller fler hästar samtidigt och regelbundet (Jordbruksverket, 2009).

Alla som äger eller håller djur har en skyldighet att se till att djuren har ett bra liv (DIR 2009:57). I djurskyddslagstiftningen finns förutom djurens rättigheter även djurhållarens skyldigheter reglerade. Lagstiftningen gäller för alla som håller djur i fångenskap. I djurtillsynen inspekteras djurens hälsa, skötsel och stallar där djuren hålls. Djuren ska vara i gott hull, rena och friska utan skador. Sverige anses ha en av de strängaste djurskyddslagarna i världen, då lagen även ger djuren ett egenvärde utöver deras värde för oss människor. Den svenska djurskyddslagen säger att djur som hålls av människor ska kunna bete sig naturligt, behandlas väl samt skyddas mot onödigt lidande och sjukdom för att få en god djurvälstånd. Grunden för djurskyddslagens verkan ligger i resursbaserade parametrar, exempelvis måttbestämmelser och tillgång till halm. Det har länge ansetts att resursbaserade parametrar är lättare att definiera, objektivt och kvantitativt, och har därför varit det verktyg som använts för kontroll av djurvälstånd. Jordbruksverket håller på att utreda möjligheterna om djurskyddslagen kan utarbetas och om djurskyddet kan fokusera mer på välfärdsindikatorer som mäter välfärd med utgångspunkt från djuren i deras miljö.

Det finns även regelverk som berör att hantering av gödsel sker på ett riktigt sätt för att förhindra utsläpp och tillförsel av skadliga ämnen till grundvattnet (DFS 2004:17 L100). För att minska och undvika för stort kväveutsläpp från djurhållares verksamheter finns speciella krav. Det som berörs är antal djur som får hållas per hektar mark tillgänglig för stallgödelspridning, krav på lagringsplats av stallgödsel, när var och hur gödseln får spridas samt hur stor andel av åkermarken som måste vara bevuxen under hösten och vintern.

Material och metod

Intervjuerna genomfördes under sommaren 2008 under ledning av Catharina Svala, docent i lantbruksvetenskap vid Lantbrukets byggnadsteknik i Alnarp. I samarbete med en av Ängelholm kommuns miljö- och hälsoskyddsinspektörer togs hästhållare registrerade i kommunens lantbruksregister fram som kunde vara lämpliga för samarbete. I möjligaste mån valdes stallar ut med olika storlek och inriktning. Sju intervjuer gjordes på plats ute hos hästhållarna och tre gjordes via telefon. Samtliga intervjuer gjordes efter samma mall (se intervjumall, bilaga 1).

Resultat

System för hästhållning

Inriktning och storlek på anläggningarna var enligt nedan. Varje anläggning har numrerats så att individuella egenskaper kan jämföras.

Gård	Antal hästar	Areal	Anställda	Inriktning	Hästhållning
s1	6 st	1 ha	0	Trav	Enhästbox inne
s2	11 st	3 ha	1	Hopp, dressyr, utbildning, handel	Enhästbox inne
s3	45-50 st	25 ha	2	Avel, utbildning, träning	Enhäst-, gruppbox inne
s4	4 st	2 ha	0	Avel, ridning	Enhästbox inne
s5	10-20 st	77 ha	0	Uppfödning	Enhäst-, gruppbox inne
s6	63 st	12 ha	1	Ridskola, stuteri	Enhäst-, gruppbox inne, active stable
s7	40 st	3 ha	1	Handel, tävling, lektionshästar	Enhästbox ute, inne
s8	15-20 st	4,5 ha	0	Träning, tävling	Enhästbox inne
s9	12 st	5 ha	0	Inackordering	Enhästbox inne
s10	9 st	3 ha	0	Avel och utbildning av hästar	Enhästbox inne

Rastningsförfarande

- s1 grupp om 3-4 hästar ute 8 h/d gräs/paddock
- s2 grupp (ej skadad eller i sport) 4 h/d gräshage
- s3 föl o sto en grupp unghästar en, hingstar o tävlingshästar själva. gruspaddock, gräshage
- s4 alla hästar ihop morgon till kväll. jord/gräs
- s5 hästar i sport själva liten grushage övriga tillsammans i stor hage
- s6 unghästar, föl med ston, stora hästar o små hästar i var sina grupper. gräshage
- s7 rids o går i skritmaskin, vistas på anläggning en vecka
- s8 i sport, ensamma i hagar unghästar i grupp ute dygnet runt
- s9 en o en i gräshage
- s10 två valacker i grupp par, ston o föl tillsammans

Inriktningarna var som synes väldigt varierande med allt ifrån avel till utbildningsstallar. Systemen för hästhållningen var betydligt mer likartade med enboxsystem som klart dominerande. En generell rådande uppfattning är att enboxsystem är det enda som fungerar vid hållning av tävlingshästar, detta p.g.a. skaderisken - man håller högpresterande hästar som skall leverera resultat. Riskerna för att hästen ska skada sig själv och andra bedöms som för stora. Några av stallägarna kunde i framtiden tänka sig andra metoder på sina gårdar men ingen gav uttryck för att kunna tänka sig något annat sätt att hålla tävlingshästar.

I enkelboxarna använder sig en del ägare av helt tät mellanvägg (s6, s7, s8), andra har hel underdel men med galler i ovankant som på så vis tillåter viss kontakt hästarna emellan. Som motiv för hel vägg har också angivits skaderisk. Risken för skador på människan anges också som bakomliggande orsak till valt system. Man vill också så enkelt som möjligt ha kontroll av utfodring - rätt mängd på rätt tidpunkt till rätt individ. Bekvämlighet hos skötaren är ett argument kanske framförallt vid det som förefaller vara det mest betungande - mockningen. Mer än en ägare såg fördelarna med lösdrift ute då traktor kan användas för mockningen.

Stallets befintliga utformning och rådande tid och resurser hos skötaren angavs också som skäl för valt system. Många har uttryckt en tro att saker inte går att göra på så många olika sätt, en del stall har i stort sett ut på samma sätt de senaste femtio åren. De ekonomiska förutsättningarna i hästhållningen ger för många inte utrymme för olika val. Detta avspeglas förstås i att man också känner sig styrd av politisk-ekonomiska konstruktioner runt hästnäringen. En hästhållare hade funderingar kring större boxar i anslutning till ridhus samt en skrittmaskin. Två hade funderat på någon form av lösdriftstall. Övriga hade inga funderingar på att byta system.

Hästhållarna bads också skatta hur stor betydelse hästens kontra människans välfärd hade vid valet av anläggningen men hade ofta svårt att svara; alla tänkte på båda, de flesta angav förhållandet 50/50. Man menade att det går hand i hand - "*Sunda hästar ger bra ekonomi*". Vad beträffar hästarnas välfärd poängterades att hästar är flockdjur och är i behov av social kontakt. För avel och ridskola framhövdades lösdrift med enskilda boxar för de individer som inte passar in i flocken.

Det största problemet inom hästhållningen föreföll vid förfrågan vara okunskap hos andra som har häst. 8 av 10 gav det svaret. "*Det gäller att jobba lagom mycket*" och att "*använda huvudet*". Det här kan förstås spegla ett problem med en expanderande hästhållning utan utbildning och kontroll - "*man har inte hästar som livsstil*" - men jag tror också det visar på en identitetsbildning som är viktigt att ha i åtanke om man vill påverka hästhållningen. Det är viktigare att påverka värderingar än att lagstadga.

Tankarna kring hur hästhållningen kommer att utvecklas i framtiden cirklade hos många runt lösdrift - detta är ett tilltalande alternativ för hållare av ston, föl och unghästar. Naturlig motion och social kontakt framhölls som positivt samt att det var smidigt att sköta. Utedrift för att kunna mocka med traktor. En del trodde på mindre tid i hage, mer i skrittmaskin. En hel del ser inte att det går att göra på mycket annorlunda sätt, som sagt framförallt gällande hållning av tävlingshästar. Åsikten att det beror mycket på hur politikerna styr presenterades också. På frågan om hästar med stereotypier förekommer, svarar merparten att det saknas på deras anläggning. Två uppger att en individ är vävare (s2, s6) och två anläggningar svarar att flera är vävare (s5, s7) - dessa menar att de har högpresterande hästar. Ingen har angivit orala stereotypier.

Avvänjning

Alla anläggningar utom två bedriver avel och föder upp mellan 1-2 och 15-25 föl per år. Alla föl föds inomhus för att lättare kunna ges övervakning. Underlaget i intervjuerna gör det svårt att uttala sig om anläggningens avvänjningsmetod och därmed påverkan på stereotypier - antalet rapporterade stereotypier är överlag lågt och orala stereotypier förekommer inte över huvud taget enligt respondenterna.

Gård	Föl	Avvänjningstid	Avvänjningsätt
s1	2	6 mån	Successivt, ensambox
s2	0		
s3	15-25	6 mån	Successivt, ensambox
s4	1-2	7-8 mån	Successivt, ensambox
s5	15-25	6-8 mån	Abrupt, gruppbox (successivt om fölet litet o sjukt)
s6	5-10	8 mån	Abrupt, gruppbox
s7	1-2	6 mån	Successivt, ensambox
s8	1-2	4 mån	Successivt, ensambox
s9	0		
s10	3	5-6 mån	Successivt, ensam- , gruppbox

Vi kan se att avvänjningstidpunkten är centrerad runt 6 månader och att den för det mesta sker successiv och i ensambox. Två ägare berättade att deras köpare tyckt att 6 månader var för tidigt för avvänjning, en annan hade fått höra att 8 månader var sent. Sett överlag hade inte många ägare fått några åsikter om avvänjningstidpunkt från köpare.

Diskussion

Vad är det som styr ägarnas val av metod för hästhållning och vilka värderingar ligger till grund för dessa beslut? På vad grundas dessa värderingar? På vilka sätt ser man till hästens intresse och till ägarens intresse? Det klart dominerande systemet för hästhållning är enhästbox inomhus. Det vanligaste argumentet för enhästbox var att undvika skaderisk för hästen. Detta argument framkom framför allt hos ägare med hästar involverade i trav och annan tävling. Det kan tyckas vara ett argument för hästens intresse men jag tror det i grund och botten är ett ekonomiskt intresse. Argumentet framkom tydligast hos de hästägare där ekonomi tar en större del av helhetsbilden. Jag kan också se en konflikt emellan strävan efter att isolera hästarna på begränsade utrymmen med begränsad social interaktion – för att minska skaderisken - och att tillåta mer rörelse för hästen och mer kontakt emellan hästarna för på så sätt få mindre stressade individer med en mer väletablerad hierarki. Båda syftar till en låg skadenivå. Liknande argument ses i frågan om hel eller halv mellanvägg.

Det framgick i intervjumaterialet att *"en sund häst ger bra ekonomi"*. Ett synsätt där hästens och ägarens intressen förefaller gå hand i hand. Det kan också bli ett synsätt att gömma sig bakom för att slippa ifrågasätta de värderingar som styr hästhållningen. Vad lider en häst mest av; nedsatta möjligheter för social interaktion eller ökad risk för skador i kontakten med andra? Vad finns det att göra för att ge hästen möjlighet till social kontakt samtidigt som skaderisken hålls ner?

Frågan om hur stor betydelse hästen kontra människans välfärd gavs var ofta svår att svara på och angavs i de flesta fall till 50/50. Med traditionella metoder och värderingar satta åt sidan tycker jag inte det är rimligt att beskriva det med dessa proportioner.

Viktigast för avvänjningen är att den sker successivt, att man i möjligaste mån undviker kraftfoder, att byte av kost sker innan avvänjningen påbörjas och gärna att fölen får vara i en grupp tillsammans. – Det kräver dock aktsamhet i sammansättningen av gruppen och man bör se till att det finns tillräcklig plats för kommunikation hästarna emellan. Tidig avvänjning, vid 4-6 månaders ålder, bygger mycket på förhållanden från förr då stona gick i arbete. Det blev en för stor energiförlust att både arbeta hårt och att ge di till fölet, stoet orkade helt enkelt inte äta den

mängd foder som behövdes för att inte tappa vikt. Jag ser inga biologiska skäl för tidig avvänjning i dagens hästhållning så länge sto och föl får tillräckligt med näring. Det fanns inte mycket tankar om detta i intervjuresultatet. En anledning kan vara att boxarna är små och man kan inte längre få plats med fölet i samma som stoet.

Genom intervjuerna fanns ofta en vision av hästhållning som en kompetens många kände sig ha men som föreföll svårare att hitta hos andra. Hästnäringen bedrivs i stor utsträckning av människor som har det som livsstil - det får kosta pengar, det är långt ifrån lönsamt alla gånger. Påverkan av deras synsätt och värderingar bör ske indirekt genom påverkan på den identitet som de placerar sig i (avel, hobby sport etc.). Det uppenbara problemet är, enligt min mening, inte brist på kunskap och forskning om alternativa metoder för hästhållning med mer gynnsamma effekter på hästarnas psykologiska välbefinnande och miljön utan brist på intresse hos hästhållare att ta till sig dessa nya idéer. Traditionerna är starka och begränsar utvecklingen. Hästnäringen regleras av inspektioner och regelverk men vem arbetar för att påverka värderingar hos hästhållare?

Den moraliska cirkeln har vidgats successivt under moder tid – i demokratins mylla växer ständigt nya tankar om vilka individer som har rätt att ta del av samhällets ambition av rättigheter. En demokrati där kvinnan inte hade rösträtt för mindre än hundra år sedan. Tanken om djurens rättigheter i samhället har liksom miljörörelsen fått en etablerad roll i samhällsdebatten först under de senare årtiondena. Det är för mig uppenbart att i detta samhälle är dessa båda fortfarande under stark utveckling och att hästnäringen måste möta dem med öppna ögon. Ju mindre hästnäringen själv bidrar till denna utveckling desto mer kommer andra opinionsbildande krafter i samhället att göra det åt den.

Var i hästnäringen finns drivkrafterna för denna utveckling? I hästnäringen förs hästarnas talan oftast av hästägarna själva och de är på så sätt fast i sitt eget perspektiv. En tänkbar grupp är nya hästköpare som skulle kunna påverka stallägaren till nya värderingar. En vanlig syn är ”unga tjejer” som brinner för och älskar hästar men som kanske inte alltid har tillräcklig kunskap för att själva kunna ta hand om och/eller påverka hästens situation. Här finns ett behov av opinionsbildning kring hästens sociala och psykologiska behov. Kanske via en mer organiserad form av utbildning för blivande hästägare

Värderingar som inte växer fram inifrån utan påtvingas av regleringar utifrån kommer alltid att bli motarbetade i någon form. Möjligheterna till förändring av ett system är oftast begränsad av berörda parter vilja att förändras. Viktigast är då att påverka just viljan till förändring, inte minst i detta fall. Det verkar i hästnäringen inte finnas så mycket tankar om förändring som det finns tankar om att allt för många inte vet hur saker skall gå till. Förändring sker lättast i riktning mot lösdrift för i denna riktning finns det vilja, en vilja som kan få stöd av krafterna som eftersträvar en hästhållning mer naturlig för hästen, och som även är praktisk tillämpbar för människan.

Genom införandet av nya regler och direktiv som grundas på forskning har vi kommit långt i Sverige, men vi behöver mer praktisk erfarenhet av alternativa inhysningssystem och avvänjningsmetoder. Om nu hästhållarna tillämpar en mer naturlig avvänjning måste en ”informationsbas” finnas tillgänglig med information och praktiska råd. Denna kunskap måste inhämtas från stora stuterier och anläggningar så att kunskapen i sin tur kan spridas ut till övriga hästhållare. Genom att arbeta organiserat och förebyggande med hjälp av utbildning och värdebildning kring nya förhållningssätt kan nya metoder i hästhållningssystem växa fram. Metoder där faktorer som korrekt utfodring, bra psykosocial miljö och lämplig träning är i fokus.

Slutsats

Metoderna för hästhållning och avvänjning på studerade gårdar i Ängelholms kommun uppvisar inga större variationer sinsemellan. Metoderna förefaller vara starkt baserade i traditioner. Den etiska utvecklingen i samhället i stort måste avspeglas inom hästhållning för att inte värderingsklyftor skall växa fram. Det behövs en ökad medvetenhet om och reflektion över dessa frågor hos berörda parter. Önskvärt vore en nationell resurs som med informationsutbyte och kunskap kunde styra utvecklingen mer övergripande.

Referenser

- Algers, B. 1990. Naturligt beteende – ett naturligt begrepp? *Svensk veterinärtidning* 42 (12), 517-519.
- Boyd, L. & Keiper, R. 2005. Behavioural ecology of feral horses. In: *The domestic horse: the origins, developments, and management of its behaviour*, red. Mills, D. S. & McDonnell S. M. *Cambridge University Press*: 55–82.
- Broom, D.M. 1996. Animal Welfare in Terms of Attempts to Cope with the Environment. *Animal Science* 27, 22-28.
- Cooper, J.J. & Albentosa, M. J. 2005. Behavioural adaption in the domestic horse: potential role of apparently abnormal responses including stereotypic behaviour. *Livestock Production Science* 92, 177-182.
- Cooper, J.J., McDonald, L. & Mills, D.S. 1999. Increasing visual horizons reduces stereotypic patterns of weaving in the stabled horse. *Proceedings BEVA Specialist Days on Behaviour and Nutrition* 22-24.
- Cooper, J.J. & Mason, G.J. 1998. The identification of abnormal behaviour and behavioural problems in stabled horses and their relationship to horse welfare: a comparative review. *Equine Vet J* 27, 5-9.
- Dawkins, M.S. 2004. Using behaviour to assess animal welfare. *Animal Welfare* 13, 3-7.
- Djurskyddslagen (SFS 1988:534)
- Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (DFS 2007:6) om hästhållning (saknr L 101)
- Duncan, I.J.H. & Fraser, D. 1997. Understanding animal welfare. In: Appleby, M.C. & Hughes, B.O. (Eds.) *Animal Welfare*. CAB International. Wallingford UK., 19-31.
- Hausberger, M., Roche, H., Henry, S. & Visser, E.K. 2008. A review of the human-horse relationship. *Applied Animal Behaviour Science* 109, 1-24.
- Henderson, A.J., Antonia, J.Z. 2007. Don't Fence Me In. In: *Managing Psychological Well Being for Elite Performance Horses*. *Journal of applied animal welfare science* 10(4), 309-329.
- Holland, J.L., Kronfeld, D.S., Hoffman, R.M. & Greiwe-Crandell, K.M. 1995. Preweaning diet and stall weaning method influences on stress response in foals. *Journal of Animal Science* 73 (10), 2922-2930.
- Johnson, K.G., Tyrrell, J., Rowe, J.B., & Pethick, D.W. 1998. Behavioural changes in stabled

horses given non-therapeutic levels of virginiamycin as Founderguard. *Eq Vet J* 30(2), 139-143.

Jordbruksverket och Statistiska centralbyrån (2005) JO 24 SM 0501, Hästar och anläggningar med häst 2004, resultat från en intermitterent undersökning. ISSN 1404 5835

Jordbruksverket [online] (2009-09-16) Tillstånd för verksamheter med häst.

<http://www.sjv.se/amnesomraden/djur/hastar/tillstandforverksamhetermedhast.4.4b00b7db11efe58e66b8000332.html> [2009-09-16]

Jordbruksverket [online] (2009-09-16) Dir. 2009:57. Översyn av djurskyddslagstiftningens utformning och innehåll.

www.riksdagen.se/webbnav/?nid=3255&doktyp=komm&dok_id=B2_Jo2009:02 [2009-09-16]

Keeling, L. 1996. Vad är Animal Welfare? *Svensk Veterinärtidning* 48, 709-714.

Knubben, J.M., Furst, A., Gygax, L. & Stauffacher, M. 2008. Bite and kick injuries in horses: Prevalence, risk factors and prevention. *Equine Vet. J* 40 (3), 219-223.

Kurtz, A., Pollman, U., Schnitzer, U. & Zeeb, K. 2000. Gruppenhaltung von Pferden. Eingliederung fremder Pferde in bestehende Gruppen. In: Knubben, J.M., Furst, A., Gygax, L. & Stauffacher, M. (Eds.) Bite and kick injuries in horses: Prevalence, risk factors and prevention. *Equine Vet. J* 40 (3), 219-223.

Lynn, M., McAfee, Daniel, S. & Cooper, J.J. 2002. The use of mirrors for the control of stereotypic weing behaviour in the stabled horse. *Applied Animal Behaviour Science* 78, 159-173.

Mills, D. and Nankervis, K. 1999. Equine Behaviour: Principles & Practice. In: Knubben, J.M., Furst, A., Gygax, L. & Stauffacher, M. (Eds.) Bite and kick injuries in horses: Prevalence, risk factors and prevention. *Equine Vet. J* 40 (3) 219-223.

Nicol, C.J, 1999(1). Stereotypies and their relation to stable management. In: Harris, P.A., Gomarsall, H. P. B., Davidsson & Green (Eds.) Proceedings of the BEVA Specialist Days on Behaviour and Nutrition. *Equine Vet. J*, 11-14.

Nicol, C.J. 1999(2). Understanding equine stereotypies. *Equine Vet J* 8, 20-25.

Nicol, C.J. 2000. Equine Stereotypies. In: Houpt, K.A. (Ed.) Recent Advances in Companion Animal Behavior Problems. *International Veterinary Information Service*.

http://www.ivis.org/advances/Behavior_Haupt/nicol/IVIS.pdf

Nicol, C.J., Badnell-Waters, A.J., Bice, R., Kelland, R., Wilson, A.D. & Harris, P.A. 2005. The effects of diet and weaning method on the behaviour of young horses. *Applied Animal Behaviour Science* 95, 205-221.

Rundgren, M. [online] (2009-09-16) Den växande hästen, del 1 – Vad är en häst? http://www.alltomhastar.se/article.asp?article_id=288&infogrp_id=31 [2009-09-16]

Sandø, P., Crisp, R. & Holtug, N. 1997. Ethics. In: Appleby, M.C. & Hughes, B.O. (Eds.) *Animal Welfare*. CAB International. 3-17.

Søndergaard, E. & Ladewig, J. 2004. Group housing exerts a positive effect on the behaviour of young horses during training. *Applied Animal Behaviour Science* 87, 105-118.

Tyler, S.J. 1972. The behaviour and social organisation of New Forest ponies. *Anim. Behav. Monogr* 5, 85-192

Ventorp, M. & Michanek, P. 2001. *Att bygga häststall – en idéhandbok*. JBT/SLU. SLU Förvaltningsavdelningen, Reproenheten, Alnarp. 29-33.

Waiblinger, S., Boivin, X., Pedersen, V., Tosi, M-V., Janczac, A.M., Visser, E.K. & Jones, R.B. 2006. Assessing the human-animal relationship in farmed species: A critical review. *Applied Animal Behaviour Science* 101, 185-242.

Waran, N.K., Clarke, N. & Farnworth, M. 2008. The effects of weaning on the domestic horse. *Applied Animal Behaviour Science* 110, 42-52.

Water, A.J., Nicol, C.J. & French, N.P. 2002. Factors influencing the development of stereotypic and redirected behaviours in young horses. *Equine Vet. J.* 34 (6) 572-579.

Bilder

Bild 1. Tillgänglig: http://www.louellastud.co.uk/primitive_star.php [2009-09-14]

Bild 2. Tillgänglig: <http://simplymarvelous.wordpress.com/2008/02/> [2009-09-14]

Bilaga 1 Intervjuformulär

INTERVJUFORMULÄR TILL ”Hur hålls hästarna”

Skriv helst svaren direkt i anslutning eller under frågan, använd baksidan om extra utrymme krävs. Stryk under valt alternativ och stryk över det som inte stämmer. Om exempelvis flera system finns under fråga 6, skriv antal hästar vid de olika alternativen.

Skriv kortfattat max två rader per svar

Namn och adress på gården/anläggningen

- **Antal hästar**
- **Hästtyper (raser och åldrar)**
- **Anläggningens inriktning**
- **Areal**
- **Anställda?**
- **System för hästhållning, dvs. enhästbox (Ute/inne), gruppbox (ute/inne), ligghall (utegång), active stable, annat.**
- **Rastning (då de ej går på bete), dvs. ensam, par, grupp, gruppens sammansättning, antal timmar, antal dagar i veckan, rasthagens underlag.**
- **Bete, hur lång tid, dynget runt?**
- **Har du funderat på något annat system?**
- **Vilket?**
- **Varför?**
- **Varför valde du det valda systemet?**
- **Hur stor betydelse hade hästens välfärd vid valet av anläggningen, vikta i procent mot människans/skötarens välfärd?**
- **Hur tror du att framtidens hästar kommer hållas? Vilket/vilka system tror du kommer bli vanliga?**

Övrigt

- **Har du funderingar kring**
- **Ekologi, ekologiskt foder, naturbeten...**
- **Miljöpåverkan, bilkörning och transporter, läckage från rasthagar, gödselanläggning...**
- **Hur besökaren i landskapet uppfattar din anläggning**

Nr	Titel och författare	År
318	Bacterial contamination of eggshells in conventional cages and litter floor systems for laying hens in Jordan 15 hp C-nivå Sophie Jenssen Söderström	2010
319	The effect of hoof trimming on dairy cows´ behaviour, locomotion and production 30 hp E-nivå Jeanette Back	2010
320	Effect of excessive inorganic phosphorus supplied by abomasal infusion on inorganic phosphorus metabolism in dairy cows 30 hp E-nivå Kamyar Mogodiniyai Kasmaei	2010
321	Impact of veterinary assistance on the health of working horses in Nicaragua 30 hp E-nivå Elina Willgert	2010
322	Alternativ till fiskbaserat foder till karnivora fiskar Alternative to fish based feeds to carnivorous fished 15 hp C-nivå Felicia Andersson	2010
323	Automatic estimation of body weight and body condition score in dairy cows using 3D imaging technique 30 hp E-nivå Dorota Anglart	2010
324	Fodermärkning – Användande av hälsopåståenden i marknadsföringen av foder för häst, hund och katt 30 hp E-nivå Angelica Lind	2010
325	Tekniska och biologiska faktorerers inverkan på lönsamhet inom mjölkproduktion The influence of technological and biological factors on profitability in milk production 30 hp E-nivå Karin Bäckman	2010

I denna serie publiceras examensarbeten (motsvarande 15 eller 30 högskolepoäng) samt större enskilda arbeten (15-30 högskolepoäng) vid Institutionen för husdjurens utfodring och vård, Sveriges Lantbruksuniversitet. En förteckning över senast utgivna arbeten i denna serie återfinns sist i häftet. Dessa samt tidigare arbeten kan i mån av tillgång erhållas från institutionen.

DISTRIBUTION:
Sveriges Lantbruksuniversitet
Institutionen för husdjurens utfodring och vård
Box 7024
750 07 UPPSALA
Tel. 018-67 28 17
